

VIII JORNADES D'ARQUEOLOGIA DE LES ILLES BALEARS

ALCÚDIA, MALLORCA

11, 12 I 13 D'OCTUBRE DE 2018

VIII JORNADES D'ARQUEOLOGIA DE LES ILLES BALEARS

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

VIII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Alcúdia, 11, 12 i 13 d'octubre de 2018)

2020

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Consell de
Mallorca

Ajuntament d'Alcúdia

EDITA:
Departament de Cultura,
Patrimoni i Esports
del Consell Insular de Mallorca

Secció d'Arqueologia
del Col·legi Oficial de doctors i
Llicenciats en Filosofia i Lletres i
en Ciències de les Illes Balears

COORDINACIÓ:
Jordi Hernández-Gasch
Maria José Rivas Antequera
Margalida Rivas Llompart

REVISIÓ LINGÜÍSTICA:
Servei de Normalització
Lingüística del Consell
de Mallorca

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:
Impremta Muro sl

DISSENY DE LA COBERTA:
Ròtuls Manacor

FOTOCOMPOSICIÓ I IMPRESSIÓ
Impremta Muro sl

IMATGE DE LA COBERTA:
Necròpolis de Son Real
(Santa Margalida, Mallorca)

ISBN:
978-83-09-19014-0

DIPÒSIT LEGAL:
PM 147 - 2020

VIII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears
Alcúdia, 11, 12 i 13 d'octubre de 2018
(Coordinació: Jordi Hernández-Gasch, María J. Rivas Antequera, Margalida Rivas Llompart)
450 p. 21x21 cm.

1. Arqueologia - Illes Balears
902 (460.32)

A la memòria de

VICTOR GUERRERO AYUSO
(Badajoz, 1948 - Palma, 2017)

ANTONI VALLESPER BONET
(Palma, 1943 - 2019)

PRESENTACIÓ

Mallorca és un país ric en patrimoni. La situació geogràfica enmig de la mar Mediterrània occidental i el fet que per la nostra illa hagin passat gairebé totes les civilitzacions humanes que s’han desenvolupat en aquest racó de món, han enriquit notablement el llegat deixat en aquesta terra per tots els pobles que ens han precedit.

Dins aquesta abundància d’elements patrimonial a protegir, investigar i difondre, el patrimoni arqueològic ocupa un lloc destacadíssim. En primer lloc, perquè n’hi ha prou de fer una passejada per Palma o per la Part Forana per comprovar la pervivència d’aquest patrimoni. També és d’esmentar la trajectòria de més d’un segle d’iniciatives arqueològiques a Mallorca. I, no menys important, l’actual bona salut que gaudeixen els estudis i les investigacions sobre arqueologia, procedents d’àmbits científics (universitaris i no universitaris), que contribueixen a conèixer millor aquesta part de la nostra història.

En aquesta línia trobam les VIII Jornades d’Arqueologia de les Illes Balears celebrades entre els dies 11 i 14 d’octubre de 2018 a Alcúdia, gràcies a l’organització de la Secció d’Arqueologia del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears i amb la col·laboració del Departament de Cultura, Patrimoni i Política Lingüística del Consell de Mallorca i l’Ajuntament d’Alcúdia.

El volum que presentam compta amb les aportacions que es feren en aquesta trobada científica que, arribada a la vuitena edició, s’ha consolidat com una cita ineludible per a les persones que fan feina en aquest àmbit del nostre arxipèlag. Unes aportacions que hem d’agrair i de destacar per l’alt nivell de recerca científica que s’exposen.

Podem trobar estudis sobre les diferents etapes de la prehistòria, sobre la petjada púnica i romana, l’arqueologia de l’edat mitjana, estudis sobre l’època contemporània, aportacions relacionades amb el turisme i l’etnologia i, fins i tot, sobre l’arqueologia del temps present.

Tot un cabal de novetats científiques que haurien de tenir, i aquesta és la nostra intenció, un aprofitament triple.

En primer lloc, seguir generant coneixement científic, perquè la investigació amb mètode només avança amb els fonaments posats per part de les recerques que han tengut lloc anteriorment. En segon lloc, per aprofundir en la difusió del valor patrimonial i de la necessitat de conservar tots els elements relacionats amb l’arqueologia, com a deures col·lectius d’una societat madura i avançada. I, en tercer lloc, aquestes novetats científiques haurien de ser eines de treball, perquè els poders públics, en el nostre cas el Servei de Patrimoni Històric, puguin dur a terme la responsabilitat que tenen encomanada.

És feina de tothom, que això sigui possible.

Isabel Busquets Hidalgo
Vicepresidenta primera i consellera
del Departament de Cultura, Patrimoni
i Política Lingüística del Consell de Mallorca

PRÒLEG

El llibre que teniu a les mans recull les comunicacions presentades a les VIII Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, celebrades els dies 11, 12, i 13 d'octubre de 2018 a Alcúdia.

Amb aquest, ja són vuit els volums editats d'aquestes jornades des que, l'any 2006, se celebrà a Manacor la 1a Trobada d'arqueòlegs de les Illes Balears, que tengué continuïtat l'any següent a Felanitx, ja amb el nom de II Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears. Des de llavors, les Jornades s'han succeït, amb caràcter biennal, passant per totes quatre illes.

Des d'aquella primera reunió, amb dotze presentacions, tretze anys després constatem que aquesta trobada s'ha afermat com una fita clau en l'arqueologia balear. Així, aquesta darrera edició ha comptat amb un total de 58 comunicacions, en les quals hi estan representades totes les vessants de l'arqueologia feta arreu de l'arxipèlag. A més de la diversitat geogràfica, cal destacar també l'àmplia varietat cronològica, que abasta des de la prehistòria i protohistòria, passant per l'antiguitat clàssica i tardana i el món medieval islàmic i cristià fins el passat més recent, com posen de manifest les comunicacions referents a la Guerra Civil espanyola.

No obstant això, més que des d'un punt de vista cronològic o geogràfic, cal posar en relleu la diversitat de les temàtiques tractades, com queda palès en la mateixa organització de les sessions. Així, en aquest volum que teniu a les mans —o en la pantalla— hi trobareu articles que ens informen de la recerca duta a terme entorn a l'àmbit domèstic, el món funerari i ritual, l'ús i aprofitament del territori i el paisatge o l'arqueologia del conflicte i de la repressió. Hi podreu llegir treballs relacionats amb diferents tipus d'intervencions, ja siguin excavacions, prospeccions del territori o estudis de materials o d'arqueologia mural, fruit d'intervencions programades de recerca o d'arqueologia preventiva i de sal-

vament que s'han dut a terme tant a terra com sota l'aigua. També tendreu ocasió de llegir sobre la gestió del patrimoni, la conservació i posada en valor o, fins i tot, vinculades al difícil equilibri entre la preservació del patrimoni i el turisme omnipresent a les Balears del nostre temps.

Un altre fet per destacar que es desprèn dels articles aplegats en aquest volum és la pluridisciplinarietat que caracteritza l'exercici de la professió i la recerca en arqueologia a l'actualitat. No només en els treballs més corals es veuen reflectides les aportacions de diverses disciplines, sinó, també, en treballs d'altres professionals i investigadors que aborden el fet arqueològic des d'altres branques del coneixement.

Així doncs, les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears s'han convertit en un bon termòmetre per copsar l'estat en què es troba la professió. Una professió que, en els anys que han transcorregut des de les primeres trobades, s'ha vist sacsejada per diferents crisis i que no ha estat aliena a la precarietat i a les diferents problemàtiques que afecten la nostra societat. Així i tot, aquestes trobades també ens mostren una professió dinàmica en què, tot i les dificultats, es continua fent un treball de qualitat: s'excava, es restaura i es posa en valor el patrimoni, s'investiga i se'n fa difusió a diferents nivells. I això queda plasmat en la diversitat de les comunicacions presentades.

Per a les persones que ens dediquem a l'arqueologia a les Illes Balears i que formam un col·lectiu per sort cada vegada més nombrós, aquestes jornades han esdevingut una oportunitat de conèixer-nos i trobar-nos (de vegades de dos anys en dos anys!) i una manera de posar en comú la feina que estam fent, cada vegada en àmbits més diversos, la qual cosa fa impossible estar al corrent de tot. Són, doncs, uns moments per aturar, saber què s'està fent no tan enfora d'on treballam cadascun de nosaltres, crear sinergies entre diferents equips

de recerca i reflexionar cap on va la professió. També són, alhora, una eina per donar a conèixer la nostra feina a un públic més extens, com un retorn de la inversió que es fa en arqueologia en forma de coneixement. La difusió posterior que es fa de molts d’aquests articles per Internet, sens dubte, hi ajuda.

Finalment, des d’aquestes pàgines volem agrair el suport de la Direcció Insular de Patrimoni Històric del Departament de Cultura, Patrimoni i Esports del Consell Insular de Mallorca, de l’Ajuntament d’Alcúdia i del Consorci de la Ciutat Romana de Pollentia, així com al conjunt del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Cal agrair també la tasca feta per l’equip organitzador de les Jornades per treure endavant una feina impagable i que suposa un repte cada vegada més gran per fer-hi caber tots els participants, organitzar comunicacions tan diverses, la taula rodona i activitats lúdiques complementàries, a més de la pròpia edició d’aquest llibre. Aquest agraïment s’ha de fer extensiu, també, a tots i totes les ponents, participants a la taula rodona i moderadors de les diferents sessions, a les persones que han col·laborat d’alguna o altra manera en la celebració de les Jornades i en aquesta publicació i, com no podria ser d’una altra manera, a totes les persones qui hi assistiren.

Llorenç Oliver Servera i Jordi Hernández-Gasch
President i vicepresident de la Secció d’Arqueologia
Palma, desembre de 2019

SUMARI

VISITANTS DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC A BALEARS. EL CAS DEL PARC ARQUEOLÒGIC PUIG DE SA MORISCA..... Miquel Àngel Salvà Cantarellas, Javier Rivas Ortiz, María Calderón Díaz, Emmanuelle Gloaguen, Manuel Calvo Trias	15	REVISANT L'EIVISSA PREHISTÒRICA: PRIMERS RESULTATS D'UN NOU PROJECTE D'ESTUDI DE MATERIALS ARQUEOLÒGICS Maria Bofill Martínez, Sergi Moreno Torres, Pau Sureda Torres	109
CONEIXEM EL NOSTRE PATRIMONI ARQUEOLÒGIC? ESTUDI DEL CONEIXEMENT ARQUEOLÒGIC A NIVELL LOCAL A PARTIR D'ENQUESTES TELEFÒNIQUES..... Joan Morell Alou	25	HISTÒRIA D'UNA GALERIA: LA PLATAFORMA ESGLAONADA DE MESTRE RAMON (SON SERVERA, MALLORCA) I EL SEU ENTORN BIOLÒGIC I CULTURAL ENTRE CA. S. XI I II A.N.E. Jordi Hernández-Gasch, Antoni Puig Palerm, Àlex Valenzuela Oliver, Llorenç Picornell Gelabert, Gabriel Servera Vives, Miquel Àngel Vicens Siquier, Guillem Pérez-Jordà	117
LA ARQUEOLOGÍA COMO PRODUCTO TURÍSTICO EN MALLORCA José Manuel Benito Rodríguez	29		
EL PATRIMONI COM A ACTIU PER AL DESENVOLUPAMENT LOCAL: UNA PROPOSTA D'EINA Helena Inglada	43	RESULTATS PRELIMINARS DE LA 15a CAMPANYA D'EXCAVACIONS SISTEMÀTIQUES DEL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE SON FORNÉS (MONTUÏRI) Grup ASOME (Grup de Recerca d'Arqueoecologia social Mediterrània UAB)	129
NOUS REPTES. PROJECTE D'ACCESSIBILITAT DEL MUSEU D'HISTÒRIA DE MANACOR María José Rivas Antequera, Magdalena Salas Burguera	51	SON CATLAR 2017-2018: INTERVENCIONS DEL PROJECTE MODULAR A MENORCA Fernando Prados Martínez, Helena Jiménez Vialás, María José León Moll, Joan C. de Nicolás Mascaró, Andrés M. Adroher Auroux, Octavio Torres Gomariz, Sonia Carbonell Pastor	139
LA POSADA EN VALOR DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DE PORRERES: ES POU CELAT I ES PAGOS Noelia Munar Cruz, Jaume Servera Bibiloni	59		
MÉS ENLLÀ DE LA RECERCA. LA REVALORITZACIÓ SOCIAL DES ROSSELLS (2014-2018) Rafel Font Andreu, Natalia Sainz Tapia, Xisco Bergas Pastor, Javier Rivas Otiz, Christoph Rinne	67	NUEVOS DATOS SOBRE EL PATIO DELANTERO DEL CÍRCULO 6 DE TORRE D'EN GALMÉS (ALAIOR, MENORCA): ANÁLISIS MICROMORFOLÓGICO DE ALGUNOS SUELOS Y DATACIONES ¹⁴ C..... Borja Corral, Carlos de Salort, Amalia Pérez-Juez, Paul Goldberg i Mark Van Strydonck	147
DINÀMIQUES SOCIOAMBIENTALS I GESTIÓ DELS RECURSOS VEGETALS A MALLORCA I MENORCA DURANT LA PREHISTÒRIA: ELS ESTUDIS ARQUEOBOTÀNICS Llorenç Picornell Gelabert, Gabriel Servera Vives	77	PRÀCTIQUES RITUALS A LA COVA DEL CAMP DEL BISBE (SENCELLES)..... Beatriz Palomar Puebla, Lua Valenzuela Suau	159
CAPTACIÓ D'ARGILES PER A LA PRODUCCIÓ CERÀMICA A L'EDAT DEL BRONZE: CAP DE BARBARIA II (FORMENTERA) Daniel Albero Santacreu	87	ANÁLISIS RADIOCARBÓNICO DE UNA MUESTRA DE HUESO HUMANO PROCEDENTE DE LA COVA DE N'ÀNGEL (CIUTADELLA, MENORCA) Strydonck, Guy De Mulder, Herlinde Borms, Damià Ramis, Antoni Ferrer	169
ES TURASSOT (COSTITX): DADES PRELIMINARS DE L'EXCAVACIÓ DE L'HABITACIÓ EST DE LA NAVETA I Francisca Cardona López, Nicolau Escanilla Artigas, Sebastià Munar Llabrés, Beatriz Palomar Puebla	97		

RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ EN ENTE- RRAMENTS EN CALÇ A LA COVA DE S’ALOVA (SÓLLER) Jaume Deyà Miró	175	LES ÀMFORES TARRACONENSES DE PROCEDÈNCIA SUBAQUÀTICA DE PORTO CRISTO (MALLORCA, MANACOR) Enric Colom Mendoza, Ramon Jàrraga Domínguez	277	MARRATXÍ 2017: APROXIMACIÓN AUTOARQUEOETNO- GRÁFICA Daniel Albero Santacreu	387
PRÀCTIQUES RITUALS DURANT EL POSTTALAIÒTIC. EL CAS DE SON MAIMÓ Margalida A. Coll	187	LINGOTS D’ESTANY ROMANS TROBATS A L’AIGUA DE LA COSTA SUD-OEST DE MENORCA..... Albert Martín Menéndez, Joan C. Nicolás Mascaró, Mateu Riera Rullan, Bartomeu Salvat Simonet	289	CONECTANDO PUNTOS: RESULTADOS PRELIMINARES DE LA PROSPECCIÓN INTENSIVA DEL MUNICIPIO DE SON SERVERA 2014-18 Marc Llobera, Jake Deppen, Jordi Hernández-Gasch, Antoni Puig i Pere Rullán	395
LA ICONOGRAFIA DELS PUNTS AMB CERCLES CONCÈNTRICS EN LA PLÀSTICA TALAIÒTICA MENORQUINA Miquel Antoni Pons Carreras, Joan C de Nicolás Mascaró	193	UN FRAGMENT DE <i>MENSA</i> ROMANA AMB PRÒTOMA DE LLEÓ TROBAT A SANITJA (ES MERCADAL, MENORCA)..... Cristina Rita Larrucea	299	ARQUEOLOGIA DEL CONFLICTE. PROJECTE “ESPAIS DE LA BATALLA DE MALLORCA” Maria Antònia Fernández, Gonzalo Berger, Manuel Aguilera, Elisabeth Ripoll	405
REIVINDICACIÓN DE LOS GRABADOS EN LOS ANTIGUOS HIPOGEOS PROTOHISTÓRICOS DE MENORCA (III). LOS GRABADOS GEOMÉTRICOS Y LA SIMBOLOGÍA FUNERARIA PÚNICA..... Joan C. de Nicolás Mascaró, Vicente Ibáñez Orts, Pere Arnau Fernández, Mónica Zubillaga	203	EL CABRERA 14. UN NOU DERELICTE BAIX IMPERIAL ENFONSAT A 70 METRES DE FONDÀRIA AL PARC NACIONAL DE CABRERA..... Sebastià Munar Llabrés, Javier Rodríguez Pandozi	309	EL CONJUNT HIDRÀULIC DE CAN BURGOS (SANT JORDI, EIVISSA)..... Juan José Marí Casanova, Glenda Graziani	411
RELACIÓ I DISPERSIÓ DE LES PLAQUETES DE PLOM MALLORQUINES DEL POSTALAIÒC..... Jaume Deyà Miró	213	L’ÀMBIT D DEL SECTOR SUD DE SON PERETÓ (MANACOR, MALLORCA - ILLES BALEARS). ENTERRAMENTS D’UNA COMUNITAT CRISTIANA DELS SEGLES V A VIII DC. Magdalena Sastre Morro, Llorenç Alapont Martí, Miguel Àngel Cau Ontiveros, Mateu Riera Rullan, Magdalena Salas Burguera	321	LOS PRIMEROS AÑOS ARQUEOLÓGICOS DE WILLIAM WALDREN..... Guy De Mulder	423
EXEMPLES NOUS DE PLAQUETES DE PLOM MALLOR- QUINES D’ÈPOCA POSTALAIÒTICA..... Jaume Deyà Miró	223	LES CERÀMIQUES MEDIEVALS I POSTMEDIEVALS DE SA TORRE VELLA (ALAIOR)..... Simón Gornés Hachero	335	NOUS INDICADORS CRONOLÒGICS DE LA FREQUËNTACIÓ TARDOANTIGA DE S’ILLOT (SANT LLORENÇ DES CAR- DASSAR)..... Alejandro Valenzuela, Jaume Servera, Bernat Font, Marga Rivas	431
CONJUNTO DE CERÁMICAS PÚNICAS PRODUCIDAS EN EL SECTOR ALFARERO DE AVDA. ESPAÑA 3-5 (EIVISSA) Rosa Gurrea Barricarte, Andrea Torres Ferrer	231	APORTACIÓ A L’ESTUDI DE L’ALAQUERIA ANDALUSINA DE FALANIS: MATERIALS I ESTRUCTURES DOCUMENTATS A L’ARXIU MUNICIPAL DE FELANITX (MALLORCA) Alejandro Ramos Benito, Llorenç Oliver Servera	345	EL PROJECTE ARQUEOLÒGIC LES SALINES: RESULTATS DE LES CAMPANYES 2014-2018 Bartomeu Vallori Márquez, Silvia Alcaide González, Jaume Servera Bibiloni, Francisca Torres Orell	441
EL DIPÒSIT DE MARBRES ROMANS DEL SEGLE II DC D’ANATÒLIA I DE L’EGEU AL MAGATZEM DE S’EMBAR- CADOR DE SALAIRÓ (ES MERCADAL, MENORCA) Joan C. de Nicolás Mascaró, Miquel Antoni Pons Carreras	239	EL CONJUNT HIDRÀULIC D’ALMALLUTX: UN CAS DE RELACIÓ FRUCTÍFERA ENTRE REGISTRE DOCUMENTAL I REGISTRE ARQUEOLÒGIC Plàcid Pérez Pastor, Pablo Galera Pérez, Jaume Deyà Miró	355		
POSSIBLE VIL·LA ROMANA I LA SEVA NECRÒPOLIS A L’OM- BRA DEL PUIG DE SA SELLA (ES BAYULS DE FAVÀRITX, MAÓ, MENORCA)..... Joan C. de Nicolás Mascaró	251	PINTURES I DECORACIONS MURALS A LES TORRES DE DEFENSA DE MALLORCA. EL CAS DE SON VALENTÍ (BANYALBUFAR)..... J. Deyà, S. Rebassa, T. Vibot	367		
CORPUS DE INSCRIPCIONES ROMANAS DE SA CARROJA (SES SALINES, MALLORCA) Ana María Motagues Oliver	261	DADES PER A L’ESTUDI DEL CALL MENOR DE PALMA A L’EDAT MITJANA, ELS CASALS DE SANT BARTOMEU NÚM. 3 I SANTA BÀRBARA NÚM.4 (MALLORCA, ILLES BALEARS).. Alejandro Ramos Benito, Magdalena Sastre Morro	377		
DEL AGUA AL VINO, DIFERENTES USOS DEL TERRITORIO EN UNA FINCA AGRÍCOLA A LO LARGO DEL TIEMPO..... Glenda Graziani, Juan José Marí Casanova	267				

NOUS REPTES.
PROJECTE D'ACCESSIBILITAT DEL MUSEU D'HISTÒRIA DE MANACOR

María José Rivas Antequera
M. Magdalena Salas Burguera

INTRODUCCIÓ

El projecte d'accessibilitat del Museu d'Història de Manacor es va materialitzar fa dos anys com a tal, encara que la institució sempre ha estat oberta a fer particip a tothom i al canvi continu, trets fonamentals per a caminar dins de la senda de l'accessibilitat.

En 2017 comencem aquest projecte i el vertebrem sobre diversos punts:

- A. Legislació vigent en matèria d'accessibilitat.
- B. Cerca de models d'institucions pioneres en accessibilitat.
- C. Creació d'un projecte d'accessibilitat.
- D. Implementació del pla.

El treball sobre els punts A i B van ser fonamentals per a poder constituir un projecte d'accessibilitat coherent, pràctic i adequat a les necessitats del Museu. Amb la creació d'aquest pla ens vam adonar que la seva implementació completa seria a llarg termini però ja hem fet petits passos en l'últim any que ens acosten a tenir un museu per a tots, i aquest és el nostre objectiu fonamental.

Els articles 91 i 492 de la **Constitució espanyola de 1978** recullen els drets dels col·lectius amb discapacitat. En la carta magna el contingut de les disposicions està redactat de manera àmplia, sense definir els tipus de discapacitats ni les respostes que s'hi han de donar. Durant 35 anys aquests arti-

1 Article 9. Correspon als poders públics promoure les condicions per a què la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que impedeixin o dificultin la seva plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social (art. 9 CE).

2 Article 49. Els poders públics realitzaran una política de previsió, tractament, rehabilitació i integració dels disminuïts físics, sensorials i psíquics, als quals prestaran l'atenció especialitzada que requereixin i els empararan especialment per al gaudi dels drets que aquest Títol atorga a tots els ciutadans (art. 49 CE).

cles de la carta magna varen emparar els drets de les persones amb necessitats especials.

El 2013 es publica el **Reial decret legislatiu 1/2013, de 29 de novembre**, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei general de drets de les persones amb discapacitat i de la seva inclusió social. Aquest text ja recull una definició més acurada del terme accessibilitat (article 2 del RDL 1/2012, de 29 de setembre) i s'hi inclouen articles que fan referència a l'accessibilitat universal, el disseny per a totes les persones, la inclusió, l'atenció integral..., conceptes que avui dia formen part del nostre vocabulari habitual però que fins al moment no havien estat visibles dins les lleis.

Finalment, la **Llei 8/2017, de 3 d'agost, d'accessibilitat universal de les Illes Balears**, a l'article 5 estableix que: «correspon a la comunitat autònoma de les Illes Balears exercir les competències per a garantir les condicions d'accessibilitat adequades a fi de fer efectiva la igualtat d'oportunitats, la no discriminació, la integració i l'accessibilitat universal, que permetin l'autonomia personal i la inclusió i l'exercici dels drets de totes les persones i, particularment, de les persones amb discapacitat». En el títol III d'aquesta llei també queda expressat que l'Administració autonòmica haurà de realitzar plans d'accessibilitat que acullin a totes les administracions locals i que s'hauran de revisar cada 5 anys.

La legislació en accessibilitat ha anat avançant en la mesura que els col·lectius afectats han visualitzat la situació de discriminació que sofreixen respecte a la resta dels ciutadans. El moviment associatiu de persones amb necessitats especials ha estat crucial els darrers anys perquè intenten posar solucions a problemes concrets. En la mesura que ells troben barres de tota mena, les fan visibles perquè la societat assumeixi que hi ha circumstàncies que han de canviar. Moltes vegades aquest és el moment en el qual la llei es modifica per a protegir la igualtat d'oportunitats de tots els ciutadans.

Una vegada revisada tota la legislació, quedava clar que la xarxa de protecció per als col·lectius de discapacitats estava teixida des de les diferents administracions, per la qual cosa el següent pas era poder fer efectiva la normativa en un museu d'àmbit local.

Per a això també vam posar la nostra mirada sobre institucions que treballen a consciència perquè l'accessibilitat universal sigui una realitat; a través de la bibliografia i d'Internet coneixíem institucions com el Vila Museu de Vila Joiosa, la xarxa de museus de Lugo, o grans institucions com el Museu Nacional Thyssen-Bornemisza o el Museu Marítim de Barcelona, entre d'altres, que des de fa anys promouen i treballen la inclusió en els museus tant des del vessant físic com cognitiu.

També volíem conèixer com era la situació en el terreny de l'accessibilitat i inclusió a les institucions de l'àmbit museístic i patrimonial de l'illa. Amb la idea de poder acostar-nos-hi per a intercanviar reflexions i experiències, iniciem una cerca a Internet en la qual emprem els següents termes: “museus accessibles Mallorca”, “equipaments culturals accessibles Mallorca”, “jaciments arqueològics accessibles Mallorca”. Els enllaços que ens van aparèixer utilitzant el cercador d'Internet Explorer van ser els següents (cerca feta l'1 de febrer de 2019):

http://www.predif.org/sites/default/filesdocuments/03%20Monumento_museos_accesibles%20para%20todos.pdf

https://www.equalitasvitae.com/es/guia/turismo_adaptado.php?local=fundacion_sa_nuestra

<https://www.dicapnet.es/areas-tematicas/turismo-y-cultura/turismo/destinos-turisticos/espana/mallorca>

Aquests enllaços estan editats per les pròpies associacions de discapacitats amb la intenció que els usuaris tinguin una informació veraç sobre els monuments, museus, platges... que volen visitar.

Tot i que els llocs web de les administracions insular (Consell de Mallorca) i autonòmica (Govern de les Illes Balears) no surten a les primeres posicions també vam poder trobar la següent informació:

A la pàgina del Consell de Mallorca: <http://www.barrera-cero.com/wp-content/uploads/2013/09/G37-Mallorca-accesible.pdf>, guia editada pel Consell en 2007, en la qual la

informació que trobem no està actualitzada a dia d'avui.

A la pàgina del Govern de les Illes Balears: <https://www.illesbalears.travel/articulo/es/illesbalears/islas-baleares-un-destino-para-todos>; aquesta pàgina es diu «Illes Balears accessibles» però no hi ha cap tipus d'informació sobre indrets accessibles.

Ens vam adonar que a nivell insular teníem poques experiències i informacions que ens poguessin ajudar a l'hora de realitzar el nostre projecte d'accessibilitat.

És una realitat que el camí a l'accessibilitat universal en tots els àmbits de la societat, inclòs el museístic, s'està construint actualment en la mesura que es pren consciència de la diversitat i les necessitats que cada col·lectiu o persona discapacitada té. Aquest fet ens col·loca en una situació de continu aprenentatge, on la interdisciplinarietat i la transversalitat han de ser els eixos del futur.

Figura 1. Nens davant d'una rèplica del Myotragys.

Projecte d'accessibilitat

El projecte d'accessibilitat del Museu d'Història de Manacor es basa en les següents qüestions:

- Avaluació exhaustiva de la situació de partida del Museu en el terreny de l'accessibilitat física, posant l'atenció als procediments d'interacció amb les persones discapacitades.

- Eliminació de les barreres físiques en tots els equipaments que gestiona el Museu.
- Accessibilitat de la pàgina web.
- Programació respectuosa, reflexiva i accessible per a tota la comunitat.
- Accessibilitat dels sistemes de senyalització i els suports de comunicació del Museu (text de sala, textos de la pàgina web, fullets informatius, tríptics, fulls de sala, text d'exposicions temporals) amb sistemes de lectura fàcil i comprensió senzilla.

Quan totes aquestes directrius estiguin executades aconseguirem el compliment de la cadena d'accessibilitat que comença en el mateix instant que un visitant està planificant una visita i que acaba quan l'usuari surt de les nostres instal·lacions i se sent satisfet de l'experiència que ha viscut dins de la nostra institució. Aquest projecte d'accessibilitat té molts vessants però l'afrontem amb l'entusiasme d'estar fent petits passos per a complir amb el dret fonamental de l'accés a la cultura de totes les persones.

Actuacions dutes a terme per a desenvolupar el projecte d'accessibilitat

Discapacitat funcional:

La primera actuació duta a terme per a poder iniciar el nostre projecte d'accessibilitat va ser l'avaluació de les barreres arquitectòniques en els dos equipaments municipals del Museu d'Història de Manacor:

1. Molí d'en Fraret, molí fariner del segle XVIII. Aquest equipament va ser inaugurat com a secció d'etnologia del Museu en 2012. Compta amb ascensor, banys adaptats i l'amplària necessària en les zones de pas perquè qualsevol persona amb cadira de rodes pugui realitzar la visita.

2. Torre dels Enagistes, edifici gòtic del segle XIII, seu principal del Museu. Per a millorar l'accessibilitat de l'edifici i tenint en compte que és un edifici històric que compta amb la màxima protecció ja que està declarat BIC s'ha treballat en diverses línies:

- En el 2018 es va realitzar el projecte arquitectònic per fer accessibles els banys. Aquest projecte s'executarà en 2019 ja que compta amb finançament sobre aquest tema. Fins al moment els banys compten amb un tam-

boret perquè els nens puguin aconseguir rentar-se les mans i un canviador de bolquers.

- També en el 2018 es va encarregar el projecte per dotar d'ascensor el Museu i així comunicar la planta baixa amb la planta pis, que és on realitzem les nostres exposicions temporals.
- En el 2018 es va adaptar una part del mostrador de la recepció deixant buida la part inferior per a usuaris amb cadires de rodes.
- En la mateixa línia, per a fer més fàcil la visita a les nostres instal·lacions hem adquirit bastons cadira perquè els visitants puguin descansar mentre fan el recorregut pel Museu o assisteixen a una visita comentada.

Discapacitat visual:

Els espais expositius de l'exposició temporal estan ben il·luminats (amb llum uniforme, sense zones fosques o canvis d'intensitat). Els paviments són uniformes quant al material usat i el color.

S'han adquirit ulleres de realitat virtual, que és un dispositiu de visualització que permet reproduir imatges creades per ordinador sobre una pantalla molt pròxima als ulls o projectant la imatge directament sobre la retina dels ulls. A causa de la seva proximitat amb els ulls aconsegueix que les imatges visualitzades resultin molt majors que les percebudes per pantalles normals i permeten fins i tot englobar tot el camp de visió de l'usuari. Aquestes ulleres també es poden usar per a veure la nostra col·lecció virtual de 12 objectes que tenim en el següent enllaç: <https://sketchfab.com/museummanacor>. La visualització d'aquests objectes en tots els seus angles permet a persones amb pèrdua de visió poder apreciar fins al mínim detall de la peça; a més, aquests models compten amb notes de veu que expliquen les característiques formals de la peça.

També tenim a disposició dels visitants lupes per poder observar els objectes que hi ha exposats en la vitrina.

El 2019 hem col·locat rèpliques d'objectes que hi ha en vitrines a les sales d'exposició permanent per a ser usades com a recurs tàctil per a tots els visitants del Museu, però especialment perquè les persones amb problemes o dificultats visuals hi tinguin accés mitjançant el sentit del tacte.

Perquè la visita del col·lectiu amb pèrdua de visió pugui realitzar-se de forma més autònoma tenim codis QR en cadascuna de les sales d'exposició temporal. En passar un dispositiu mòbil per aquests codis es descarreguen notes de veu que fan la funció d'audioguia. Aquest recurs està enllaçat en la nostra pàgina museudemanacor.com, així aquestes notes de veu també poden ser escoltades per qualsevol persona que tingui accés a Internet i interès per conèixer el nostre Museu.

Discapacitat auditiva:

S'ha realitzat la instal·lació i posada en marxa d'un sistema de llaç d'audiofreqüència (bucle magnètic) en els mostradors d'informació de les nostres dues seus, torre dels Enagistes

i molí d'en Fraret, complint amb els valors de funcionament a què obliga la norma UNE-EN 60118-4:2016 (IEC 60118-4:2014). Els equips amplificadors de llaç d'inducció d'audiofreqüència instal·lats compleixen amb la normativa CE.

També s'han subtitulat els audiovisuals que produeix el Museu i tots aquests vídeos es pugen al nostre canal de YouTube,³ perquè tinguin major accessibilitat i difusió (aquests vídeos estan subtitulats en català, castellà, anglès i alemany). Tenim prevista la implementació de vídeos en llengua de signes per als pròxims audiovisuals de producció pròpia. D'igual manera esperem poder oferir algunes visites guiades amb intèrprets de llengua de signes al llarg del 2019.

³ <https://www.youtube.com/channel/ucng0lwclrl1qqkzcmni0e-2a>

Figura 2. Recepció de la torre dels Enagistes amb tauler adaptat per a cadira de rodes, bucle d'inducció magnètica, cadires plegables i codi QR.

Lloc web accessible⁴

Durant el Dia Internacional dels Museus, el 18 de maig de 2018, vàrem presentar la reforma del nostre lloc web fruit d'una anàlisi de les necessitats que tenia el públic general i que tenia com a objectiu fer accessible l'espai virtual on aboquem tota la informació que generem. Dins aquest procés va ser de gran ajut cercar paral·lels del que feien altres institucions museístiques en aquest sentit, el Vila Museu i el MARQ d'Alacant o la xarxa de museus de l'Ajuntament de Barcelona, entre d'altres.

Les pautes a seguir foren:

Eliminar les animacions amb Adobe Flash Player i Java Script perquè la web fos més àgil i accessible.

Organitzar una estructura lògica i un contingut comprensible per a tothom.

Realitzar un disseny en baix contrast de color del text i fons per facilitar-ne la lectura.

Facilitar la comprensió a través de notes de veu que han servit per ampliar la informació sobre el Museu i les col·leccions. Aquestes notes de veu funcionen com una audioguia a través de codis QR que hi ha a cada sala de l'exposició permanent, no només a la web. L'objectiu és donar resposta no tan sols a persones amb discapacitat visual sinó també a tota aquella gent a qui li fa peresa llegir. Aquesta acció ha estat de baix cost ja que vàrem comprar una gravadora ZOOM model H2N i vàrem fer la gravació pertinent de cada sala i una general sobre el Museu. Si el visitant no compta amb un dispositiu mòbil per descarregar els arxius d'àudio, el Museu facilita una mòbil per a la visita.

Vàrem introduir més recursos visuals, no només dibuixos i fotografies sinó models en 3D (com ja hem explicat a l'apartat de discapacitat visual) d'una sèrie d'objectes representatius de l'exposició permanent que es troben en aquest enllaç: <http://www.museudemanacor.com/ca/el-museu/exposicio-permanent/sala-de-prehistoria>.

El fet de tenir imatges, models 3D i notes de veu en diferents idiomes permet que qualsevol persona a qualsevol lloc del món pugui accedir a les nostres col·leccions d'una manera

⁴ museudemanacor.com

més integral. Per altra banda, aquest web té l'avantatge que està dissenyada per ser modificada i actualitzada pels mateixos professionals del Museu, per la qual cosa els canvis són ràpids i la comunicació fluida.

Durant el 2019 hem incorporat un apartat d'accessibilitat a la web per facilitar la visita a tots els públics possibles.

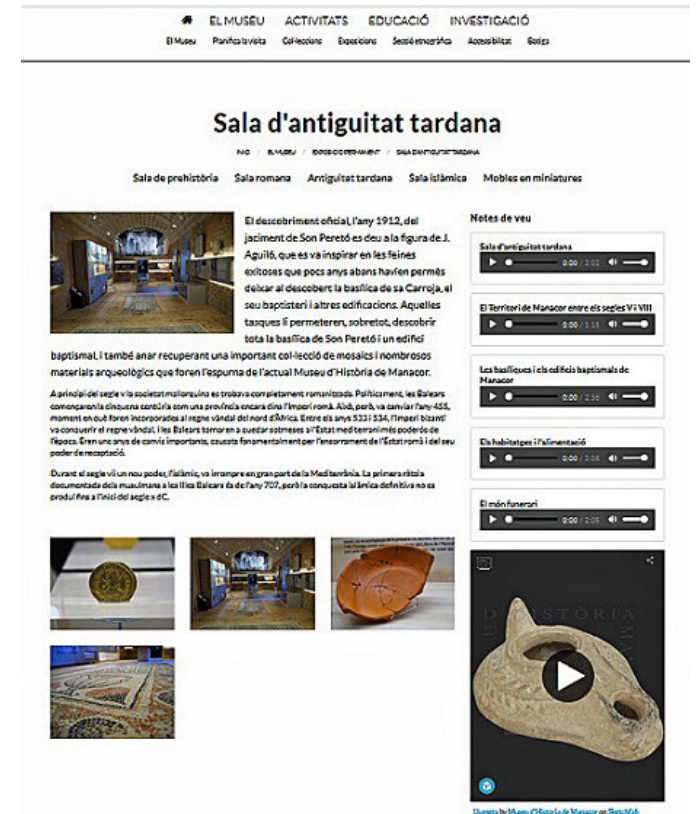

Figura 3. Lloc web amb notes de veu i imatges en 3D.

Els voluntaris, una via cap a un museu per a tothom

El Museu de Manacor forma part de la xarxa de recursos comunitaris del municipi i és un espai obert a tota la ciutadania, una altra cosa és que tota la ciutadania hi acudeixi. En aquest sentit, hi estam treballant.

En primer lloc tenim l'Associació d'Amics del Museu de Manacor, que són un pont indispensable entre la comunitat i la institució. Els voluntaris que ens arriben a través dels socis participen en:

- Atenció al públic visitant de la secció etnogràfica del molí d'en Fraret els dilluns, dimecres i divendres.
- Ajuda en les tasques d'excavació dels jaciments que es duen a terme des del Museu.
- Ajuda en les tasques de laboratori (neteja de peces, remuntatge...).

Aquest voluntariat està format per un col·lectiu de jubilades amb inquietuds culturals que a través d'aquest via troben una forma de sentir-se útils i actives. A més, són les nostres millors representants publicitàries de les activitats que duem a terme. A través d'aquest grup de jubilades actualment estem amb la redacció d'un projecte per crear un club de +65 juntament amb col·lectius de persones amb trastorns mentals del municipi per formar un vertader grup de voluntaris i informadors de museu.

Figura 4. Voluntàries al laboratori del Museu.

Una experiència única i un pas cap a l'accessibilitat: l'exposició temporal «Aquí sí que es pot tocar»

Durant l'any 2018 vàrem dur a terme una experiència de caire temporal per fer més accessible les col·leccions del

Museu. Vàrem dissenyar i produir l'exposició «Aquí sí que es pot tocar». L'objectiu era fer arribar el Museu a més gent i desmitificar aquesta imatge de museus com a centres on no es pot tocar res, no es pot córrer ni xerrar ni divertir-se; on només té cabuda la contemplació de l'objecte. Aquesta no és la nostra idea de Museu.

En primer lloc, vàrem dur a terme una selecció de 21 objectes de l'exposició permanent i a partir d'això vàrem encarregar rèpliques seguint dues metodologies:

- La virtualització i impressió digital a càrrec de Néstor Marqués.
- Còpies en guix a càrrec dels nostres restauradors, Margalida Munar i Bernat Burgaya, que a més pintaren tota la col·lecció de rèpliques.

Totes les rèpliques es podien tocar i, en alguns casos, també tenien al seu costat els originals perquè la gent els pogués comparar. Vàrem incorporar també peces originals i falsificacions perquè la gent apreciés la textura i els materials dels objectes. El resultat fou molt enriquidor ja que tots els visitants (tant vidents com invidents) manifestaren el plaer que els havia suposat tocar aquestes rèpliques exactes d'objectes de totes les èpoques. En el 2019 aquesta exposició anirà a l'Ajuntament de Santanyí gràcies a la col·laboració amb l'Associació Lausa i després les peces passaran a formar part dels recursos tàctils de les diferents sales d'exposició permanent del Museu.

Durant el termini que l'exposició romangué oberta vàrem entrar en contacte amb un grup d'afiliats de l'ONCE que la varen visitar. Aquesta trobada la vàrem aprofitar per mostrar-los les instal·lacions i l'exposició, tant a les persones amb ceguera total com amb pèrdua de visió, i així poder conèixer la seva opinió sobre el recorregut, el discurs expositiu, el contrast dels panells i altres qüestions que per a ells són importants. Per al personal del Museu fou un punt de partida en la nostra formació per atendre necessitats diverses.

Figura 5. Visita d'usuaris de l'ONCE.

Una exposició permanent més accessible

Dins l'exposició permanent del Museu hem començat amb la realització d'accions per fer l'exposició més accessible als més petits mitjançant diferents recursos didàctics que estan a la part de sota dels panells perquè hi puguin arribar sense problemes. D'aquesta manera tant a la sala romana com a la de l'antiguitat tardana hi ha diferents jocs que es poden fer individualment, en grup o en família.

Així i tot, cal dir que dins les nostres activitats didàctiques ja preveiem visites guiades adaptades als diferents nivells escolars i tallers relacionats amb les sales d'exposició permanent adaptats als diferents nivells i al currículum escolar. Considerem que a través dels tallers els infants adquireixen uns coneixements més perdurables que amb una visita clàssica.

Respecte a les exposicions temporals, sempre tenim en consideració aquests tallers o visites específiques per poder adaptar-les al grup pertinent. Aquesta acció que sembla tan bona de fer no ho és perquè cada vegada que hi ha una exposició temporal s'ha de fer l'esforç de sintetitzar els continguts i fer-los més planers per als diferents públics. De la mateixa manera, s'han de pensar els tallers concrets que poden interessar i que s'adaptin a les necessitats dels diferents públics.

Durant el 2019 tenim previst dur a terme les següent accions:

- Incorporar les rèpliques a l'exposició permanent.
- Afegir recursos didàctics tant a la sala de prehistòria com a la musulmana.
- Introduir la lectura fàcil en els diferents panells de l'exposició permanent.
- Augmentar el nombre de codis QR a cada sala.
- Introduir el llenguatge de signes en els vídeos que tenim dins les sales i que després pengem en el nostre canal de YouTube.

En definitiva, tot el que hem explicat són petites accions que no suposen un cost econòmic molt alt però que faciliten a la gent l'accés a la cultura i el patrimoni. Amb aquestes accions seguim el projecte d'accessibilitat redactat des del Museu. El següent repte serà que tot el personal del Museu sapiguem comunicar correctament tota aquesta informació per fer visites més enriquidores.

Figura 6. Nins a l'exposició «Aquí sí que es pot tocar».

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ANIA, MJ., 2016: Exposicions accessibles. Criteris per eliminar les barreres de la comunicació i facilitar l'accés als continguts, Institut de Cultura de Barcelona, Institut Municipal de Persones amb Discapacitat i Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

ESPINOSA RUIZ, A.; BONMATÍ LLEDÓ, C. (ed.) 2013: Manual de accesibilidad e inclusión en museos y lugares de patrimonio cultural y natural, Trea, Gijón.

NACIONES UNIDAS, 2006: Convención sobre los derechos de las personas con discapacidad <<http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/convtexts.htm>> [consulta: 14 novembre 2018], Naciones Unidas, Nueva York.

Ley 8/2017, de 3 de agosto, de accesibilidad universal de las Illes Balears, <https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2017-10541> [consulta: 14 novembre 2018]

REAL DECRETO 1305/2009, de 31 de julio, por el que se crea la Red de Museos de España, BOE nº 204, 24 de agosto de 2009, <<http://www.boe.es/boe/dias/2009/08/24/pdfs/BOE-A-2009->> [consulta: 15 gener 2019]

RUIZ, B.; PAJARES, J.; MORENO, L.; GÁLVEZ Mª C.; SOLANO J., 2008: Guías multimedia accesibles. El museo para todos, <http://sid.usal.es/docs/F8/FDO21399/museo_para_todos.pdf> [consulta: 1 febrer 2019], Real Patronato sobre Discapacidad, Madrid.

PATRIMONI ARQUEOLÒGIC DE PORRERES: ES POU CELAT I ES PAGOS

Noelia Munar Cruz
Jaume Servera Bibiloni

INTRODUCCIÓ

Aquest projecte sorgí davant la necessitat municipal de servir com a punt de partida per a la recuperació del patrimoni arqueològic de Porreres. Aquest municipi és molt ric en patrimoni arqueològic, aplega quaranta-nou jaciments arqueològics inventariats, però malauradament, per una raó o altra, s’ha mantingut un poc al marge de l’interès científic. Fins ara no ha estat objecte d’una investigació sistemàtica en el seu conjunt i sols ha sofert alguna intervenció puntual gairebé anecdòtica. Per aquestes raons proposarem un projecte triennal (2017-2019), per posar en valor alguns dels jaciments arqueològics més representatius i coneguts per l’imaginari col·lectiu d’aquest terme municipal com són es Pagos i es Pou Celat.

Les investigacions sobre el patrimoni arqueològic de Porreres, com ja hem apuntat, han estat minses i s’han concentrat principalment en l’elaboració de diversos inventaris.

El primer dels inventaris el va fer l’investigador menorquí Josep Mascaró Passarius, qui entre els anys cinquanta i principi dels seixanta posà les bases per a la catalogació dels béns arqueològics de l’illa de Mallorca. Elaborà la seva magna obra *Mapa General de Mallorca* (1958) i redactà l’*Inventario de Monumentos Prehistóricos y Protohistóricos de la Isla de Mallorca* de (1967), on hi constaren vint-i-tres jaciments porrerencs. A aquesta primera aproximació hi hem de sumar els cinc jaciments més que aportaren els redactors de la *Historia de Porreres* (1977), Gaspar Munar i Ramon Rosselló.

En segon lloc, als anys noranta la *Conselleria de Cultura, Educació i Esports*, a través de la Direcció General de Cultura, encarregà la que es donaria a conèixer com a Carta Arqueològica del Govern Balear. D’aquesta manera, l’inventari de l’investigador menorquí s’amplià de la mà de Gabriel Pons i Gabriel Porcel l’any 1991, i el recompte inventarià trenta-set indrets arqueològics.

En tercer lloc, l’any 2005 l’investigador Javier Arambulu Zabala publicava l’inventari que va fer servir per les seves investigacions de l’època talaiòtica i identificà en el terme de Porreres vint-i-vuit jaciments, dels quals dotze no havien estat esmentats en els inventaris anteriors.

Finalment, convé esmentar el *Catàleg de Béns Patrimoniales de Porreres* de l’any 2013, coordinat per Cosme Garcias i Maria Antònia Llull, el qual en el tom XII, es catalogaren trenta-quatre jaciments arqueològics.

Per altra banda, també caldria anomenar les úniques intervencions arqueològiques oficials, amb metodologia científica, que es realitzaren al voltant dels anys vuitanta i noranta del segle passat. Així, cal destacar, la intervenció realitzada a la Tanca d’en Just, jaciment arqueològic que en un primer moment es va classificar com un talaiot, però que una vegada netejat part del jaciment l’any 1995, amb una ajuda del Pla de Preservació de Jaciments Arqueològics i una subvenció de la Conselleria de Cultura, es va veure clarament l’absis del que semblava ser una naveta que almanco tenia una estructura adossada que possiblement formaria una doble naveta, com explica Gabriel Pons a l’entrevista realitzada per Llum d’Oli (Mora 1995, 16-17).

També, de la mateixa etapa és el pregó de les festes de Sant Roc de l’any 1986 de Cristobal Veny, en què el savi s’alegrava de la iniciativa de l’Ajuntament de Porreres de voler recuperar el patrimoni. Veny realitza una gran tasca d’investigació en molts dels jaciments de la zona. En aquest pregó, l’arqueòleg exposa els jaciments més importants de Porreres seguint una seqüència cronològica i amb fotografies, plantes i perfils, que obliguen a qualificar aquest estudi com el més complet fins aleshores realitzat dins l’àmbit arqueològic porrerenc (Veny 1986).

No obstant això, la intervenció més representativa per a aquest projecte és la dels anys 1986 i 1988, basada en dues